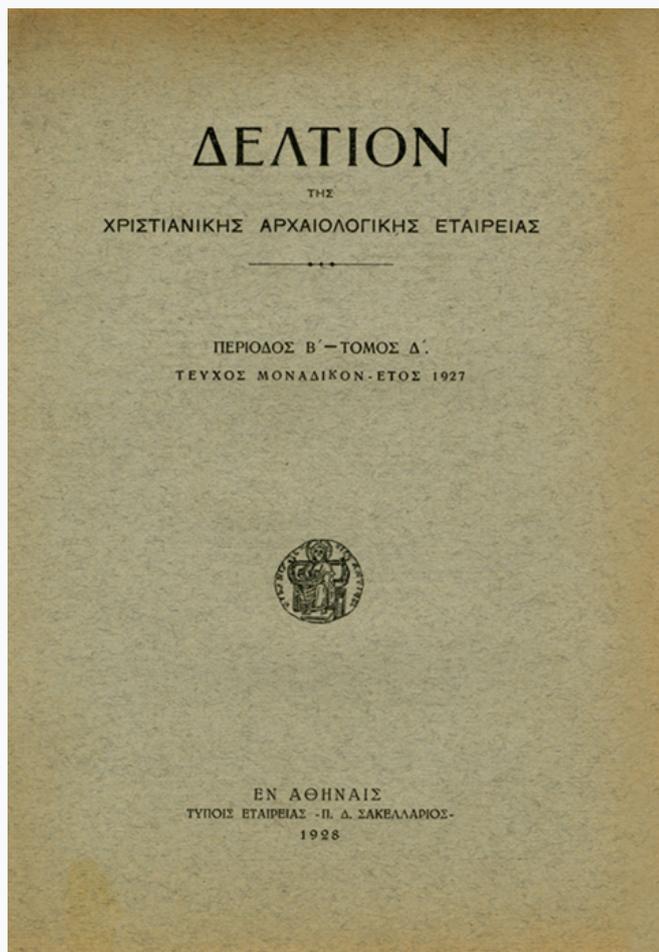

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 4 (1928)

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1927), Περίοδος Β'

**Εργασίαι αναστυλώσεως και συντηρήσεως
βυζαντινών μνημείων**

(ΧΑΕ) ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

doi: [10.12681/dchae.1339](https://doi.org/10.12681/dchae.1339)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΧΑΕ). (2013). Εργασίαι αναστυλώσεως και συντηρήσεως βυζαντινών μνημείων. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 4, 100-102. <https://doi.org/10.12681/dchae.1339>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Εργασίαι αναστυλώσεως και συντηρήσεως
βυζαντινών μνημείων

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1927), Περίοδος Β' • Σελ. 100-102

ΑΘΗΝΑ 1928

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΑΝΑΣΤΥΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΧΙΩ

Διὰ τοῦ ἀρμοδίου τμήματος ἀναστυλώσεως ἀρχαίων μνημείων τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Ὁρλάνδου εἶχον ἐκτελεσθῆ πέρυσιν (1927) αἱ ἐργασίαι ἐξασφαλίσεως τῆς στεγανότητος τοῦ ἐν Ν. Μονῆ τῆς Χίου καθολικοῦ τοῦ περιέχοντος θαυμάσια μωσαϊκὰ τῶν μέσων τοῦ 11ου μ. Χ. αἰῶνος. Ὑπελείπετο μόνον ἡ στερέωσις καὶ συντήρησις τῶν μωσαϊκῶν τούτων χάριν τῆς ὁποίας ἀπεστάλη ἐφέτος εἰς Χίον ὁ εἰδικὸς ψηφοθέτης καλλιτέχνης κ. Στέφανος Ξενοπούλος, ὅστις καὶ ἄλλας παρομοίας φύσεως ἐργασίας ἐπιτυχῶς μέχρι τοῦδε ἐξετέλεσεν ἐν Νικοπόλει, Σπάρτῃ καὶ Δαφνίῳ.

Ὁ κ. Ξενοπούλος μεταβὰς εἰς Χίον κατὰ Μάϊον ἐξήτασε λεπτομερῶς τὰ ψηφοθετήματα τῆς Ν. Μονῆς ἐφωτογράφησε πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐν συνόλῳ ἢ κατὰ τμήματα καὶ διεπίστωσε τὰς βλάβας αὐτῶν, ὑπέβαλε δ' ἔκθεσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ὑποδεικνύων τὴν ἔκτασιν τῶν βλαβῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τῶν πολυτίμων τούτων ψηφοθετημάτων. Πολλὰ τούτων, ὅπως ὁ *Νικτήρ*, μεγάλη παράστασις τεσσάρων μέτρων μήκους καὶ δύο πλάτους, τελείως ἀποκολλημένη θὰ ἀποτοιχισθῇ καὶ μετὰ ἐπισκευὴν τοῦ τοῖχου θὰ ἐντοιχισθῇ ἐκ νέου. Τὴν αὐτὴν ἐργασίαν θὰ ὑποστῇ καὶ ἐν τῶν τόξων τοῦ προνάου, φέρον προτομὰς ἀγίων καὶ μαρτύρων. Αἱ ἄλλαι παραστάσεις φέρουσι ρήγματα μεγάλα καὶ ἔχουσιν ἑλλείποντα μέρη γυμνὰ ψηφίδων. Συμπληρώσεις δὲν θὰ γείνη οὐδαμοῦ εἰμὴ μόνον εἰς τὰ βάθη τὰ ἐκ χυσοῦ ἀποτελούμενα καὶ τὰ μικρὰ ρήγματα ὅπου ἑλλείπουν ὀλίγαι ψηφίδες. Τὰ λοιπὰ ρήγματα θὰ πληρωθῶσι διὰ μονοχρῶων λευκῶν ψηφίδων, ὥστε νάποτελεσθῇ ὁμοιογένεια ἐπιφανείας χωρὶς νὰ γείνη αὐθαίρετος συμπλήρωσις εἰκόνων ὅσον βεβαία καὶ ἄν φαίνεται.

Ὁ κ. Ξενοπούλος κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ἀναχώρησε διὰ Χίον πρὸς ἔναρξιν τῆς ἐργασίας ἡ ὁποία θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὥστε τὸ μνημεῖον νὰ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ καταστροφῆς ἐν τῷ μέλλοντι.

Συγχρόνως μὲ τὴν ἐπισκευὴν θὰ γείνη καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν ψηφιδωτῶν ἀπολύτως ἀναγκαῖος, διότι ἡ Μονὴ δις ὑπέστη πυρκαϊᾶν καὶ ὁ καπνὸς μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἀπέτελεσε στερεὸν ἀπολίθωμα ἀμαυρῶνον τὰ ὠραῖα χρώματα τῶν ψηφίδων.

Τὰ μωσαϊκὰ τοῦ προνάου ὀλίγας ἑλλείψεις παρουσιάζουν. Ἐκτὸς τῶν ρημάτων ὁ θόλος μόνον, ἐφ' οὗ ἡ Παρθένος, εἶναι γυμνὸς ψηφίδων κατὰ τὸ τύμπανον. Ἡ μεγάλη βλάβη ἐπῆλθεν εἰς τὸν κυρίως ναὸν ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ τροῦλλου. Ἐκ τοῦ τροῦλλου, ὡς ἦτο φυσικόν, οὐδὲν μωσαϊκὸν ἐσώθη, ἐβλάβησαν δὲ σπουδαίως, ἡ μοναδικὴ Σταύρωσις, ἡ Βάπτισις, ὁ Εὐαγγελισμὸς σχε-

δὸν κατεστράφη ὁλόκληρος. Σχετικῶς ὀλιγοτέρας ἑλλείψεις καὶ βλάβας παρουσιάζει ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Βάπτισις.

Πλὴν δὲ τῆς Ν. Μονῆς ἐστερεώθησαν ἐφέτος καὶ ἄλλοι δύο βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Χίου, ἀποσταλέντος ἐκεῖ πρὸς τοῦτο τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς ἀναστυλώσεως κ. Μιχαὴλ Ἀγγελικῆ ἤτοι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Κρήνας παρὰ τὸ χωρίον Βαβύλους καὶ ὁ ἐν Πυργίῳ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Εἰς τοὺς ναοὺς τούτους ἐτέθησαν νέα ὑαλοστάσια, συνεπληρώθη ἡ κεράμωσις καὶ ἐνεργήθη ἡ ἐκρίζωσις τῶν θάμνων, οἵτινες ἀθρόοι εἶχον ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶν θόλων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΠΑΡΩ

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεχνίτου κ. Ἀγγελικῆ ἐξετελέσθησαν καὶ ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ μαρμαρίνου Κιβωρίου τῆς ἐν Πάρῳ Ἐκατονταπυλῖανης, ὅπερ λόγῳ τῶν σεισμῶν εἶχε σπουδαίως ἀποκλίνει τῆς κατακορύφου ἀπειλοῦν πτώσιν καὶ καταστροφὴν. Κατὰ καιροῦς πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ εἶχον τοποθετηθῆ οἰδηροὶ δακτύλιοι καὶ ἔλκυστήρες, διὰ τῶν ὁποίων ὅμως οὐ μόνον ἡ εὐστάθεια δὲν ἀνεκτήθη ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσθητικὴ τοῦ ἱεροῦ εἶχε μεγάλως μειωθῆ. Διὰ τῶν ἐφετειῶν ἐργασιῶν κατεβιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ κατὰ τὸ ἡμισυ γύψινος οὐρανίσκος τοῦ Κιβωρίου ὡς καὶ οἱ τέσσαρες κίονες μετὰ τῶν κιονοκράνων καὶ τῶν βάσεων αὐτῶν, κατεσκευάσθη δ' ὑπόσιρωμα στερεὸν ἐκ σκυροκονιάματος ἐφ' οὗ ἐπανετέθησαν οἱ κορμοὶ τῶν κίωνων προσηλωθέντες διὰ νέων γόμφων, διότι οἱ παλαιοὶ εἶχον σκωριάσει. Ἐν τέλει τὸ γύψινον ἡμισυ τοῦ σφαιρικοῦ οὐρανίσκου ἀντικατεστάθη διὰ σιμεντίνου τοιούτου, ἀφαιρεθέντων δὲ τῶν σιδηρῶν ἔλκυστήρων. τὸ κιβώριον ἀνέκτησε τὴν ὡραίαν παλαιὰν αὐτοῦ ὄψιν καὶ εὐστάθειαν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΑΝΔΡΩ

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς ἀναστηλώσεως κ. Ἀγγελικῆ ἐξετελέσθη ἐφέτος καὶ ἡ στερέωσις τοῦ ὡραίου ξυλογλύπτου τέμπλου τῆς ἐν Ἄνδρῳ βυζαντινῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τὸ τέμπλον τοῦτο λεπτοτάτης ἐργασίας ἔχει δυστυχῶς ἀποσπασθῆ εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ μετὰ μεγάλου κόπου κατωρθώθη ἡ συγκράτησις αὐτοῦ διὰ συρμάτων καὶ δοκιδῶν καταλλήλως τοποθεθειῶν ἐπὶ τῆς ὀπισθεν αὐτοῦ ἐπιφανείας.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ

Ἐποπτεῖ τὸ διευθυντοῦ τῆς ἀναστυλώσεως κ. Ἀν. Ὁρλάνδου καὶ δαπάναις τοῦ οἴκειου ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου ἐξετελέσθη καὶ ἡ ἀναστυλώσις τοῦ πρὸ τριακονταετίας ὑπὸ σεισμοῦ καταπεσόντος ἄνω τμήματος τοῦ κωδωνοστασίου τῆς ἐν Χαλκιδί Ἰουστινιανείου βασιλικῆς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς. Τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο κείμενον εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ ναοῦ εἶναι κατασκευάσμα πιθανώτατα τῶν χρόνων τῆς Ἐνετοκρατίας. Ὁ πύργος του συνεπληρώθη κατὰ 13 ὅλα μέτρα ὕψους, ἤτοι κατὰ δύο ὀρόφους, ὧν ὁ μὲν φέρει ἀνά ἐν παράθυρον ἐφ' ἐκάστης πλευρᾶς, ὁ δὲ ἀνώτατος ἀνά ἐν τετράλοβον παράθυρον. Ἡ ἀναστυλώσις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει παλαιᾶς φωτογραφίας ληφθείσης πρὸ τῆς καταπτώσεως.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΟΣ

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1927 ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Κυκλάδων κ. Δημοσθ. Πίππας ἀπεκάλυψε ὑπὸ τὸ κονίαμα τὸ καλύπτον τοὺς τοίχους τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς τοιχογραφίας ἀναγομένης ὡς ἐκ τῆς τέχνης των εἰς τὸν 16ον ἢ τὸν 17ον μ. Χ. αἰῶνα. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι ἐν μέρει βεβλαμμέναι ἐκ τῶν κτυπημάτων τῆς σφύρας τῶν ἐπενεχθέντων χάριν τῆς μείζονος προσφύσεως τοῦ τεθέντος κονιάματος. Ὁ αὐτὸς ἔφορος ἀπεκάλυψεν ἐν τῷ πρὸς νότον τοῦ ἱεροῦ διαμερίσματι μωσαϊκὸν δάπεδον μετὰ γεωμετρικῶν σχημάτων, ἠλευθέρωσε δ' ἀπὸ τῆς φράξεως καὶ μίαν τέως ἄγνωστον ἐσωτερικὴν θύραν τοῦ ναοῦ καὶ τέλος εὔρε κατά τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ νοτίου κλίτους τάφον ὑπὸ τὴν πλακόστρωσιν τοῦ ναοῦ.

ΚΩΣ

Κατὰ Μάιον τοῦ 1928 ὁ κ. Ὁρλάνδος ταξειδεύων εἰς Ρόδον χάριν τοῦ αὐτόθι συγκληθέντος Συνεδρίου προσωμίσθη διὰ τινος ὥρας εἰς Κῶν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ κατὰ τύχην τὸ ὀλίγα λεπτά ἔξωθι τῆς πόλεως χριστιανικὸν νεκροταφεῖον εὐρέθη πρὸ μεγάλης ἐκπλήξεως. Ὁ ναὸς τοῦ νεκροταφείου τούτου τιμώμενος εἰς μνήμην τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἄγνωστος δὲ μέχρι τοῦδε ἔχει τὸ σχῆμα παλαιοχριστιανικοῦ βαπτιστηρίου. Εἶναι δηλονότι ἐξωτερικῶς μὲν τετραγώνος, ἐσωτερικῶς δὲ κυκλικὸς φέρων καὶ ὁμόκεντρον ἐξ 8 κίωνων κιονοστοιχίαν. Κατὰ τὰς γωνίας ὑπάρχουσι 4 ἡμικυκλικαὶ κόγχαι, μία δὲ ἄλλη, πρὸς ἀνατολὰς ἀποτελεῖ τὸ ἱερόν, εἰς τὰ μέσα δὲ τῶν πλευρῶν ὑπάρχουσιν ὀρθογώνιοι κόγχαι. Ἐν ἀφαιρέσει τις τὴν κιονοστοιχίαν ἢ λοιπὴν διάταξιν τῆς κατόψεως τοῦ μνημείου τούτου δεικνύει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου βαπτιστήρος τῆς Ἁγ. Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς ὃν καὶ εἶναι πιθανώτατα σύγχρονον τὸ κτίριον τῆς Κῶ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ὡς βαπτιστηρίου προσορισμὸν του περὶ τούτου πείθει οὐ μόνον τὸ σχῆμά του—ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐλλείπει μόνον ἡ κολυμβήθρα. Ἥτις βεβαίως θὰ ἐπεχώσθη λόγῳ τῆς εἰς ναὸν μετογενεστέρως αὐτοῦ μετατροπῆς—ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ἀνάθεσις αὐτοῦ. Σχετικὴν ἀνακοίνωσιν ἔκαμεν ὁ κ. Ὁρλάνδος εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὴν 12ην Μαΐου ἐ. ἔ.

ΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐνεργουμένης ἀνασκαφῆς παρὰ τὸν Ἅγιον Ζαχαρίαν τῆς Ἐλευσίνοσ ἐυρέθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρουνιώτου τὰ λείψανα βασιλικῆς καὶ παλαιοχριστιανικοῦ βαπτιστηρίου σχήματος σταυροειδοῦς περιβαλλομένου ἐξωτερικῶς ὑπὸ θωρακείου ἐκ πεσίσικων καὶ πλακῶν. Ἐπιγραφή λέγουσα «ὕπερ εὐχῆς Ἀρτεμίου καὶ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ» ὑποδηλοῖ τοῦτον ὡς τὸν κτήτορα τοῦ βαπτιστηρίου. Αἱ ἀνασκαφαὶ συνεχίζονται εἰσέτι